

Єфімова З.Є., Коротка Н.В.

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП НАВЧАННЯ ВИМОВІ ПРИ ОВОЛОДІННІ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Зроблено аналіз завдань артикуляторного навчання. Визначено основні вимоги до вимови студентів. Особлива увага приділяється слуховому аспекту мови та її впливу на навчання вимові. Описано вправи, спрямовані на закріплення мовних навичок та їх особливостей.

Ключові слова: вимова, вивчення мови, звуки, інтонація, комунікація.

Важливість володіння засобами мови пояснюється насамперед тим, що мова завжди була і залишається єдиним засобом людського спілкування. Будь-які відтінки думки передаються і сприймаються через звукову оболонку мови. Володіння фонетичною системою мови має значення також для читання і письма. Численні експерименти показали, що людині вкрай необхідно мати фонетичний слух і стійкі внутрішні слухові образи, тому що тільки за їх наявності людина може правильно читати і писати. Експерименти також показали, що людина, позбавлена фонетичного слуху і здатності артикулювати звуки, цілком втрачає навички читання і письма.

Цим пояснюється і той факт, що на ранніх етапах формування навичок як читання, так і письма, вони супроводжуються голосною артикуляцією.

Особливості фонетичної системи кожної мови висувають різні вимоги до слухових і рухових властивостей, пов'язаних зі сприйняттям мови. Тому в даному випадку необхідно встановити особливості звукового складу і фонетичних явищ, які спостерігаються в процесі говоріння англійською мовою.

Такими особливостями є:

- більша, ніж в українській мові, напруженість м'язів губів при проголошенні звуків;
- менше, ніж в українській мові, округлення губів при проголошенні голосних;
- аспірація англійських глухих приголосних у певному положенні, що зовсім не характерно для української вимови;
- наявність в англійській мові ковзної артикуляції голосних (дифтонги);
- наявність в англійській мові заальвеолярної артикуляції, зовсім не властивої українській мові;
- наявність в англійській мові носової артикуляції і відсутність подібної носової артикуляції в українській мові;
- наявність в англійській мові зубно-язикової артикуляції і відсутність такої в українській мові.

Не всі звуки іноземної мови сприймаються з однаковими труднощами. Найважчими для диференційованого сприйняття є звуки, дуже близькі до звуків рідної мови. Певні труднощі викликають і ті звуки, які мають схожість з уже засвоєними звуками іноземної мови. Кожен такий звук, подібний до українського чи до раніше вивченого англійського, складається, так би мовити, з двох елементів, двох частин. Одна частина є «загальною» з порівнюваним звуком рідної чи добре засвоєним звуком іноземної мови, інша становить «особливу» частину, тобто те, що відрізняє новий звук від звуку рідної чи добре засвоєного звуку іноземної мови, і дає згодом підстави для розвитку чіткої і постійної диференціації подібних звуків.

Під фонетикою як аспектом навчання розуміється звуковий лад мови – сукупність усіх звукових засобів, що складають її матеріальну сторону (звуки, звукосполучення, наголос, ритм, мелодика, інтонація, паузи).

Задача партикулярного навчання полягає в тому, щоб:

- 1) навчити слухачів усвідомлювати вимовну роботу, поділяти цілісні артикуляції на їхні складові елементи, синтезувати ці елементи в нові, незвичні сполучення;
- 2) піддавати вимовний апарат тренуванню, яке дозволить йому здійснювати засвоєні артикуляції автоматично.

Цієї мети слухач може домогтися тільки шляхом систематичного спостереження за звичною для нього вимовною роботою, яку він автоматично застосовує в рідній мові. Інакше кажучи, артикуляції іноземної мови повинні вивчатися в постійному співвіднесенні з вимовними навичками рідної мови. Звідси вимога до викладача: він повинен бездоганно володіти і теоретично, і практично вимовою обох мов. Однак, не можемо не брати до уваги і слухову сторону мови і повинні розвивати у студентів слухову спостережливність і слухову пам'ять.

Мова як засіб спілкування виникла та існує перш за все як звукова мова, і володіння її звуковим ладом (наявність вимовних навичок) є обов'язковою умовою спілкування в будь-якій його формі. Мова слухачами буде сприйматися з труднощами чи перекручуваннями або буде взагалі незрозумілою, якщо диктор-викладач порушуватиме фонетичні норми мови. Слухач не зрозуміє або розумітиме з труднощами звернену до нього мову, якщо він сам не володіє вимовними навичками; у цьому випадку між його внутрішнім приговорюванням (яке завжди супроводжує сприйняття мови) і фактичним звучанням мови виникає неузгодженість, яка призведе до порушення акту комунікації. Висловлюванню в письмовій формі обов'язково передує його розгорнуте приговорювання внутрішньою мовою, а читання про себе, навіть дуже поверхове, супроводжується озвучуванням сприйнятого зором тексту.

Таким чином, тільки наявність усталених вимовних навичок забезпечує нормальне функціонування всіх без винятку видів мовної діяльності.

Основними вимогами до вимови студентів є її фонематичність і безголосність. Перше припускає ступінь правильності фонетичного оформлення мови, не утрудненого розуміння її співрозмовником, друге – ступінь автоматизму вимовних навичок, які дозволяють студентам говорити в нормальному (середньо-нормальному) темпі – для англійської мови 130-150 слів за хвилину.

Для того, щоб мовлення студента було зрозумілим, він повинен володіти не лише всіма змісторозрізнявальними звуками (фонемами), але й основними інтонаційними структурами найбільш поширених типів простих і складних речень, тобто правильно оформляти їх з погляду наголосу, ритму, мелодики і розподілу пауз.

Матеріал для навчання вимові підбирається відповідно до двох принципів. Першим з них є принцип відповідності потребам спілкування. За цим принципом до необхідного мінімуму входять звуки та інтонемі, які мають змісторозрізнявальну функцію. Отже, до мінімуму входять практично всі фонемі, але виключені їхні варіанти, позиційні та різноваріантні (наприклад, варіанти фонемі (i) як вони представлені в словах *seed* та *sean* і т.д.). Іншими словами, при доборі враховуються лише фонологічно важливі однаки звуків; кількість інтоном відповідно до цього принципу обмежується, з одного боку, структурними типами речень, якими повинен володіти студент, а з іншого – відбираються лише ті з них, у які закладене синтаксичне (логічне) значення інтономі і які не мають емоційно-експресивного значення.

До основних синтаксичних значень інтонації відносяться наступні: 1) цілісність висловлення (завершене – незавершене); 2) комунікативна установка (повідомлення, питання, спонування); 3) комунікативне завдання (тема – рема).

Застосування другого – стилістичного принципу полягає в тому, що об'єктом навчання є стиль зразкової літературної нормативної вимови. Різного роду діалектні відхилення в неспеціалізованих вищих навчальних закладах не вивчаються.

Формування стійких слухо-вимовних навичок – тривалий процес, тому робота над вимовою повинна мати місце не лише на початковому, але й на наступних етапах навчання. Вправи, спрямовані на формування вимовних навичок, поділяють на дві великі групи: вправи в слуханні та вправи на відтворення. Ці дві групи тісно пов'язані одна з одною, і обидві необхідні для розвитку як слухових, так і вимовних навичок.

1. Вправи на слухання

Кількість власне фонетичних вправ у слуханні порівняно невелика (розвиток слухових навичок здійснюється при виконанні вправ з аудіювання), і всі вони спрямовані переважно на розвиток фонетичного слуху і встановлення диференційованих ознак досліджуваних чи повторюваних фонем та інтоном.

Слухання повинне бути активним, тому воно завжди має супроводжуватися завданням, яке концентрує увагу слухача на певній характеристиці фонем та інтонами. Вправи можуть виконуватися лише на слух і з використанням графічної опори (друкованого тексту).

Як приклад можна навести наступне завдання: прослухайте вправи, підніміть руку, коли почуєте питальне (розповідне, незакінчене і т.д.) речення.

Вправи, які виконуються з графічною опорою, можуть мати наступний вигляд:

в послідовності низки слів (словосполучень речень) підкресліть ті, які вимовляє диктор (викладач), підкресліть у реченні (тексті) слова, на які падає наголос у мові диктора і т.д.

2. Вправи на відтворення

Ефективність цієї групи вправ, спрямованих на формування власне вимовних навичок слухачів, значно зростає, якщо відтворенню передують прослуховування зразка, незалежно від того, чи вивчається новий матеріал, чи повторюється раніше вивчений. Матеріалом для цих вправ служать окремі звуки, склади, слова, словосполучення та речення. Він може бути організований за принципом аналогії (всі приклади побудовані за одним і тим самим зразком). Наприклад, слова з однаковими суфіксами, префіксами за принципом опозиції (приклади підібрані таким чином, щоб у них протиставлялася певна ознака) або надані в довільній послідовності. У перших двох випадках (принцип аналогічних опозицій) вправи виконують тренувальну функцію, в останньому – переважно контрольну (і в цьому випадку зразок для попереднього прослуховування відсутній).

Приклади завдань, які виконуються на слух (без опори на друкований текст):

1) вимовте звуки (склади/слова/словосполучення/речення), звертаючи увагу на... (наприклад, лексику з теми «Великобританія»);

2) повторіть речення, додаючи до нього підказане викладачем слово, і т.д.

Ці ж вправи можуть виконуватися і з зоровою опорою. Крім того, можна додати наступні:

1) розставте в реченнях наголоси/паузи і прочитайте їх уголос;

2) прочитайте вголос речення, змінюючи інтонацію (логічний наголос);

3) прочитайте по підстановочній таблиці кілька речень, зберігаючи в них єдиний ритмічний та інтонаційний малюнок і т.п.

Крім спеціальних вправ для постановки, підтримки й удосконалювання вимови, широкого використовується заучування напам'ять діалогів, уривків і читання вголос уривків з текстів, які вивчаються за підручником. Ці види вправ переслідують дві мети: домогтися, по-перше, максимальної правильності вимови і, по-друге, її швидкості. Відповідно розрізняють і дві стадії роботи. На першій – текст розучується під керівництвом викладача чи в лінгвістичній лабораторії (з магнітофоном). У результаті студенти одержують оцінку за правильність читання. Тільки після цього настає друга стадія роботи, спрямована на прискорення читання вже вивченого діалогу (уривка) з тексту. Після цього відповідний діалог (уривок) задається для заучування напам'ять.

Слід також зазначити, що робота над вимовою повинна будуватися з поступовим ускладненням. Вона може бути застосована в наступних типах вправ:

- 1) поділ речень на смислові групи;
- 2) розміщення фразового наголосу за дотриманням основної ритмічної тенденції англійської мови – ставити наголос через відносно рівні проміжки часу;
- 3) знаходження смислової групи, що має головну семантичну вагу в реченні;
- 4) встановлення семантичної ваги кожної зі смислових груп, що входять до речення;
- 5) встановлення місця головного наголосу в кожній смисловій групі по головному слову;
- 6) визначення комунікативного типу речення;
- 7) визначення тону з яким вимовляється кінцева смислова група і незакінчені смислові групи;
- 8) встановлення рівня зв'язку між смисловими групами і, відповідно до цього, встановлення необхідності більшої чи меншої паузи між ними;
- 9) встановлення наголошених і ненаголошених слів у кожній смисловій групі. (В процесі виконання зазначених вище вправ речення багаторазово прочитується);
- 10) читання речень з дотриманням поступового зниження голосу на наголошених словах, які слідують за головним наголошеним словом;
- 11) читання речень з метою тренування зниження голосу в спадному тоні до нижньої межі висотного діапазону речення;
- 12) читання односинтагменних речень, які вимовляються у висхідному тоні, з метою тренування низького початку висхідного тону;
- 13) вправа на встановлення подібності і розбіжності в інтонаційному малюнку багатосинтагменних речень в українській і англійській мовах.

Хороший ефект при навчанні вимові дає інтонаційний аналіз. Як ілюстрацію проведення інтонаційного аналізу візьмемо уривок із позааудиторного читання.

“Jane Eyre”. “The day was cold and wet, and only a few of the strongest girls ran about and played games. The others stood about in the warmest places they could find. I had spoken to no one yet, but I did not feel unhappy. By and by I saw a girl silting on a stone bench, she was reading a book. She happened to look up as she turned a page and I said to her: “Is your book interesting?” “I like it” she answered.

“What is it about?” I continued.

“You may look at it”, said the girl, giving me the book”.

Перше речення складається з трьох інтонаційних груп. Інтонаційна група *The day was cold and wet* вимовляється в спадному тоні, тому що є закінченим реченням, яке входить у складносурядне речення. Остання інтонаційна група є завершальною в розповідному реченні, тому вона також вимовляється в спадному тоні. Інтонаційна група *and only a few of the strongest girls* вимовляється у висхідному тоні, тому що є частиною речення, яке не виражає закінченої думки. Речення *The others stood about in the warmest places they could find* може вимовлятися без паузи, як одна синтагма, або ж із паузою після слова *about*, яке вимовляється у висхідному тоні, тобто як дві синтагми. У першому варіанті на слові *warmest* відзначається підйом голосу. Вживання висхідного тону при наявності паузи після слова *about* можна пояснити незавершеністю всього висловлення. Пауза перед безсполучниковим означальним реченням небажана, тому що в підрядному реченні відзначається лише одне наголошене слово *find*. Речення *I had spoken to no one yet, but I did not feel unhappy* складносурядне. Обидві інтонаційні групи співпадають із самостійними частинами речення і вимовляються в спадному тоні, оскільки між самостійними частинами цього речення відсутній тісний зв'язок. У наступному реченні *By and by* вимовляється у висхідному тоні, як частина речення, що не виражає закінченої думки. Інтонаційна група *I saw a girl sitting on a stone bench* вимовляється у спадному тоні, тому що є самостійним реченням. Остання інтонаційна група *she was reading a book* вимовляється у спадному тоні, тому що це остання синтагма розповідного речення. У реченні *she happened to look up as she turned a page and I*

said to her; "Is your book interesting?" яскраво виражені чотири інтонаційні групи. В синтаксичному плані – це складносурядне речення з підпорядкуванням і прямою мовою. Тому що між самостійними реченнями існує явний зв'язок – перше є причиною другого (вона випадково підняла очі, тобто побачила Джейн, тому остання насмілилася заговорити з нею) – інтонаційна група *she happened to look up* вимовляється у висхідному тоні. Підрядне речення часу *as she fumed a page* відноситься до першого самостійного речення, тому має той же мелодичний малюнок. Вживання спадного тону в третій інтонаційній групі пояснюється тим, що це авторські слова перед прямою мовою. Остання синтагма даного речення вимовляється у висхідному тоні як загальне питання. У реченні *"I like it", she answered* – лише одна інтонаційна група, тому що авторські слова розташовані після прямої мови. Єдиним наголошеним словом у даній інтонаційній групі є *like*, у межах якого відзначається падіння тону. З тих же міркувань речення *What is it about? I continued* є односинтагменним. Воно вимовляється у спадному тоні, тому що це спеціальне питання.

Останнє речення проаналізованого уривка *"You may look at it", said the girl, giving me the look* складається з двох інтонаційних груп, які вимовляються у спадному тоні, тому що це розповідне речення, яке визначає мелодичний малюнок авторських слів *said the girl, giving me the book*.

Слова автора можна розбити на дві самостійні синтагми, які вимовляються у спадному тоні.

У підсумку ми бачимо, що інтонаційний аналіз досліджуваних текстів найтісніше пов'язаний із синтаксичним аналізом (у вузькому значенні цього слова), тому при проведенні даного типу роботи необхідно звертати увагу слухачів на те, що правильне мелодичне оформлення будь-якого речення залежить від правильного синтаксичного аналізу.

Отже, інтонаційний аналіз, читання вголос, заучування напам'ять – це компоненти навчання правильній вимові. Контроль слухо-вимовних навичок здійснюється при виконанні слухачами мовних вправ – під час аудіювання і при не підготовленому заздалегідь говорінні чи читанні вголос, тому що тільки в цьому випадку можна об'єктивно судити про ступінь практичного володіння ними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антипова Е. Я. Пособие по английской интонации. – Ленинград: Просвещение, 1988. – 164 с.
2. Бим И. Л. Общая методика обучения иностранным языкам. – М.: Русский язык, 1991. – 260 с.
3. Гез Н. И. Методика обучения иностранным языкам. – М.: Просвещение, 1995. – 188 с.
4. Павлова С. В. Обучение иноязычному произношению на коммуникативной основе // Иностранные языки в школе. – 1990. - № 1. – С. 45-56.
5. Порндорф Б. Ф. Методика преподавания английского языка. – М.: Высшая школа, 1990. – 212 с.

Єфимова З.Є., Короткая Н. В.

НАЧАЛЬНЫЙ ЭТАП ОБУЧЕНИЯ ПРОИЗНОШЕНИЮ ПРИ ОВЛАДЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ

Сделан анализ задач артикуляторного обучения. Определены основные требования к произношению студентов. Особенное внимание уделяется слуховому аспекту языка и его влиянию на обучение произношению. Описаны упражнения, направленные на закрепление языковых навыков и их особенностей.

Ключевые слова: произношение, изучение языка, звуки, интонация, коммуникация.

Efimova Z., Korotka N.

INITIAL PHASE OF TRAINING IN PRONUNCIATION MASTERING A FOREIGN LANGUAGE

This article is devoted to the problems of pronunciation. The main requirements are determined. Special attention and its influence on the process of learning language.

Keywords: *pronunciation, learning language, sounds intonation communication.*

УДК 385.150.35

Мясоутов Ш.К.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИСТОРИИ

Рассмотрена проблема формирования исторического мышления, которое является одной из предпосылок формирования научного мировоззрения у молодого поколения нашего общества. Материал может быть использован преподавателями истории для успешного развития у студентов исторического мышления. Развитое социальное мышление является одной из предпосылок критически относиться к себе, ставить перед собой большие цели.

Ключевые слова: *историческое мышление, операциональная сторона, формирование личности, репродуктивный метод, логическое мышление, познавательные задачи, аспектная проблема.*

Развитие мышления у студентов в качестве задачи высших учебных заведений обусловлено тем, что для дальнейшего процветания нашего общества необходимы: полет мысли, неустанный поиск нового, поддержка этого нового. Нужна постоянная инициатива – инициатива везде и во всем. Развитое социальное мышление является одной из предпосылок такой инициативы в любой сфере труда.

Перед обучением истории в вузе стоит фундаментальная задача формирования научного мировоззрения у молодого поколения нашего общества.

Когда преподается студентам математика или история, физика или морское дело, любая другая наука, преподаватель сообщает не только необходимые им знания, которые пригодятся в жизни, но вместе с тем учит их трудиться, преодолевать препятствия, критически относиться к себе, ставить перед собой большие цели. И главное, учит их самостоятельно думать. Так и только так получается сплав знаний и убеждений.

На пути решения этой задачи встречаются немало трудностей. В педагогической печати часто встречаются сетования преподавателей вузов, принимающих экзамены, деятелей органов народного образования на формализм знаний и недостаточную их оперативность.

Обучение истории еще не достигло уровня, отвечающего современным требованиям. Причины этого явления различны. Среди важнейших – недостаточная разработанность и стихийное использование операциональной стороны содержания, сопряженной с усвоением и применением фактической и обобщенной исторической информации. Под операциональной стороной содержания курса истории подразумеваются действия с историческими понятиями, идеями, но не только общин формы мышления – анализ, синтез и т.д. как самоцель. Важна прежде всего специфика их применения в зависимости от конкретного исторического материала, методологических принципов данной науки и методов познания исторической действительности.